

ΔΙΑΣΥΡΜΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ

ИСМЕВАЊЕ ПАГАНСКИХ
ФИЛОСОФА*

1169

Ἑρμείου¹ Φιλοσόφου

Ермије Философ

Α 1. Παῦλος ὁ μακάριος ἀπόστολος, τοῖς τὴν Ἑλλάδα τὴν Λακωνικὴν παροικοῦσι Κορινθίοις γράφων, Ὡ ἀγαπητοί, ἀπεφώνητο λέγων, ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ Θεῷ, οὐκ ἀσκόπως εἰπών. Δοκεῖ γάρ μοι τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι ἀπὸ τῆς τῶν ἀγγέλων ἀποστασίας δι' ἣν αἰτίαν οὔτε σύμφωνα οὔτε ὁμόλογα οἱ φιλόσοφοι πρὸς ἀλλήλους λέγοντες, ἐκτίθενται τὰ δόγματα. Οἱ μὲν γάρ φασιν αὐτῶν ψυχὴν εἶναι τὸ πῦρ, οἷον Δημόκριτος, τὸν ἀέρα, οἱ Στωικοί· οἱ δὲ τὸν νοῦν* οἱ δὲ τὴν κίνησιν, Ἡράκλειτος οἱ δὲ τὴν

1. Блажени апостол Павле, пишући Коринћанима који су населили Лаконијску Грчку, каже: „Јер је мудрост овога света лудост пред Богом“² – и не погрешу у овом. Чини ми се да ово има свој почетак још у отпадништву анђела [τῶν ἀγγέλων ἀποστασίας], што је проузроковало да философи изнесу своје доктрине,³ говорећи ствари које нити звуче исто, нити значе исто. Неки од њих кажу да је душа ватра, као Демокрит,⁴ или ваздух, као стоици, или ум, или кретање, Ираклит⁵ да је испаравање, други је називају дејством

* Изворник: J. A. Migne, PG 6, 1169-1180 [Ἑρμείου Φιλοσόφου, *Διασυρμὸς τῶν ἐξω φιλοσόφων – Irrisio Gentilium Philosophorum* (Поруџа паганским философима)], Paris 1857. На маргинама су наведене ознаке колумни из Мињове *Παῖρολοῦιје*.

1 Или Ἑρμίας.

2 1. Кор. 3, 19.

3 Учења, догме – грч. δόγμα.

4 Демокрит (бетазица), рођен 77. Олимпијаде (472–469), кад и Сократ, док је по неким рођен 80. Олимпијаде (460–457) [Σουδας], или 70. Олимпијаде [Eusebius, *Chronica*]. Родом из Тракије, био је ученик Анаксагора и Леукипа [Diog. Lert. IX 34, 67 A 1 30; A 33]. Живео је у Абдери, као богати наследник, али је све одбацио ради потраге за мудрошћу, искористивши свој део наследства за путовања [Aelianus, *Varia historia*, IV 20], како би учио од мудраца у Персији, Индији и Египту [Σουδας].

5 Хераклит [Ἡράκλειτος] (бетазица). J. A. Гилс Ираклитово име ставља одмах после „а неки га је креишање [κίνησιν]...“: „And some say it is motion, as Heraclitus ...“ (*The Writings*

ἀναθυμίασιν· οἱ δὲ δύνάμιν ἀπὸ τῶν ἄστρον ῥέουσιν· οἱ δὲ ἀριθμὸν κινητικόν, Πυθαγόρας· οἱ δὲ ὕδωρ γονοποῖόν, Ἴππων· οἱ δὲ στοιχεῖον ἀπὸ στοιχείων· οἱ δὲ ἀρμονίαν, Δείναρχος· οἱ δὲ τὸ αἶμα, Κριτίας· οἱ δὲ τὸ πνεῦμα· οἱ δὲ τὴν μονάδα, Πυθαγόρας, καὶ οἱ παλαιοὶ τὰ ἐναντία. Πόσοι λόγοι περὶ τούτων; Ἐπιχειρήσεις πόσαι; Πόσαι δὲ καὶ σοφιστῶν ἐρίζοντων μᾶλλον ἢ τάληθές εὐρίσκόντων;

2. Ἀλλὰ γὰρ ἔστω· στασιάζουσι μὲν περὶ τῆς ψυχῆς, τὰ δὲ λοιπὰ περὶ αὐτῆς ὁμονοοῦντες ἀπεφήναντο. Καὶ ἄλλοι τὴν ἡδονὴν, αὐτῆς ὁ μὲν τις ἀγαθὸν καλεῖ, ὁ δὲ τις κακόν, ὁ δ' αὖ μέσον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Τὴν δὲ φύσιν αὐτῆς οἱ μὲν ἀθάνατόν φασιν, οἱ δὲ θνητὴν, οἱ δὲ πρὸς ὀλίγον ἐπιδιαμένουσιν, οἱ δὲ ἀποθηριούσιν αὐτήν, οἱ δὲ εἰς ἀτόμους διαλύουσιν, οἱ δὲ τρεῖς ἐνσωματοῦσιν, οἱ δὲ τρισχιλίων ἐτῶν περιόδους αὐτῇ ὀρίζουσιν. Καὶ γὰρ οἱ μὴδὲ ἑκα-

које плови из звезда, неки опет кретањем бројева, као Питагора, или живо-тодавном водом [ὕδωρ γονοποῖόν],⁶ као Ипо,⁷ или стихијом из стихија,⁸ или складом,⁹ као Динархос, или крвљу, као Критија, или дахом,¹⁰ или монадом, као Питагора; и тако од древних многе супротности. Колико изјава око овог, колико покушаја, колико само софиста који радије носе раздор, него да траже истину.

2. Но ипак, нека буде; несложни су око душе, али зато остале ствари износише једногласно; неки од њих називају задовољство¹¹ добрим, или злим, или стањем између [μέσον]¹² добра и зла; тако и о природи исте ствари, називају је бесмртном, или смртном, или кажу да је то мањи остатак времена који настаје у самом почетку метежа, било у атоми-ма и њиховој подели, или у тројичном отелотворењу, или пак у периодима од по три хиљаде година. Они који не живе ни сто година, причају о три хиљаде

*of the Early Christians of the Second Century, namely Athenagoras, Tatian, Theophilus, Hermias, Papias, Aristides, Quadratus, &c, collected together and first translated complete by the Rev. Dr. Giles, late fellow of corpus Christi College, Oxford; London: John Russell Smith, 36, Soho Square, 1857, стр. 193), тако да се конструкција саме реченице односи на њега, док га у грчком тексту налазимо онако како је стављено горе у преводу на српски језик. Роџер Пирс, који је вршио корекцију Гилсовог превода за *online edition*, наводи да су у оригиналу имена философа била написана редом са стране текста, и да су каснијим преписивањем погрешно убачена у текст, док поједини приређивачи оксфордског издања сматрају да су имена била у тексту и да је Ираклитово место замењено, тако да треба доћи одмах после ἀναθυμίασιν. Сигурно да је услед преписки, како би се сам документ сачувао, дошло до појединих исправки и насумичних убацивања од стране преписивача, тако да најсигурнији текст на грчком језику јесте *Codex Patmiacus* 202 (чува се у библиотеци Манастира Светог Јована на Патмосу), који се налази у штампаној верзији Мињове *Грике Папирологије* – PG 6, 1169–1180.*

6 Вода која рађа, која поседује силу да створи (роди) нешто из себе.

7 Хипо [Ἴππων] (бетацизам).

8 Στοιχεῖον – први елементи.

9 Ἀρμονίαν – хармонијом.

10 Πνεῦμα – дување, дух, дах живота – покрећућа невидљива сила која влада унутар сваке индивидуе и сваке ствари.

11 Ἠδονήν – наслада, сласт, пожуа – угодно осећање у добру или злу (*хедонизам*).

12 У *Ватиканском кодексу (Codex Vaticanus)* стоји *μέσσην*.

1172 τὸν ἔτι ζῶντες περὶ τρισχιλίων ἐτῶν
 Α μελλόντων ἐπαγγέλλονται. Ταῦτα οὖν
 τί χρὴ καλεῖν ; ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, τε-
 ρατεῖαν, ἢ ἀνοίαν, ἢ μανίαν, ἢ στάσιν, ἢ
 ὁμοῦ πάντα. Εἰ μὲν τάληθές εὐρήκασιν,
 ὁμονοησάτωσαν, ἢ συγκατατιθέσθω-
 σαν· κἀγὼ τότε ἄσμενος αὐτοῖς πεισθή-
 σομαι. Εἰ δὲ ἀντισπῶσι τὴν ψυχὴν, καὶ
 ἀνθέλκουσιν ἄλλος εἰς ἄλλην φύσιν,
 ἕτερος δὲ εἰς ἑτέραν οὐσίαν, ὕλην δὲ
 ἐξ ὕλης μεταβάλλουσιν· ὁμολογῶ γὰρ
 ἀχθεσθαι τῇ παλιρροίᾳ τῶν πραγμά-
 των. Νῦν μὲν ἀθάνατός εἰμι, καὶ γέγηθα·
 νῦν δ' αὖ θνητὸς γίνομαι, καὶ δακρῦν·
 ἄρτι δὲ εἰς ἀτόμους διαλύομαι· ὕδωρ
 γίνομαι, καὶ ἀήρ γίνομαι, πῦρ γίνομαι·
 εἶτα μετ' ὀλίγον οὔτε ἀήρ οὔτε πῦρ·
 θηρίον με ποιεῖ, ἰχθύν με ποιεῖ. Πάλιν
 οὖν ἀδελφοὺς ἔχω δελφίνας· ὅταν δὲ
 Β ἐμαυτὸν ἴδω, φοβοῦμαι τὸ σῶμα, καὶ
 οὐκ οἶδα ὅπως αὐτὸ καλέσω, ἄνθρωπον,
 ἢ κύνα, ἢ λύκον, ἢ ταῦρον, ἢ ὄρνιν, ἢ
 ὄφιν, ἢ δράκοντα, ἢ χίμαιραν. Εἰς πά-
 ντα γὰρ τὰ θηρία ὑπὸ τῶν φιλοσοφού-
 ντων μεταβάλλομαι, χερσαία, ἔνυδρα,
 πτηνὰ, πολύμορφα, ἄγρια, τιθασσά,
 ἄφωνα, εὐφωνα, ἄλογα, λογικά· νή-
 χομαι, ἵπταμαι, πέτομαι, ἔρπω, θέω,
 καθίζω. Ἔστι δὲ ὁ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ θά-
 μνον με ποιεῖ.

3. Ὅπου τοίνυν τὴν ἀνθρώπου
 ψυχὴν ὁμογενῶς εὐρεῖν οὐχ οἶόν τε
 τοῖς φιλοσοφοῦσι, σχολῆ γ' ἂν περὶ τῶν
 θεῶν ἢ περὶ κόσμου δύναιντο τάληθές
 ἀποφῆνασθαι. Καὶ γὰρ ταύτην τὴν
 C ἀνδρείαν ἔχουσιν, ἵνα μὴ τὴν ἐμπληξίαν
 εἴπω· εἰ γὰρ τὴν ἰδίαν ψυχὴν εὐρεῖν οὐ
 δυνάμενοι, οὐ ζητοῦσι τὴν τῶν θεῶν

година¹³ које треба тек да дођу. Како их
 треба називати? Мислим да су чуднова-
 ти, неразумни, махнити, бунтовни, или
 чак све то заједно. Ако су пронашли било
 шта истинито, нек се онда договоре око
 тог, или нек се барем уједине по том пи-
 тању, и ја ћу их са великом радошћу са-
 слушати, али ако су растројили душу, и
 повукли је, једни у другачију природу, а
 други у другачије постојање, мешајући
 једну врсту материје са другом, призна-
 јем да су ме веома расрдили колебљиво-
 шћу тога појма.¹⁴ У једном тренутку сам
 бесмртан и радујем се, затим сам у дру-
 гом тренутку смртан и плачем. Опет сам
 растворен у атоме, постајем вода, или ва-
 здух, или ватра, а убрзо затим ни ваздух,
 ни ватра; чинећи ме животињом, чинећи
 ме рибом, имајући делфине за браћу. Јер
 кад погледам себе, уплашим се од свог
 тела, и не знам како да га назовем, чо-
 веком или псом, или вуком, или биком,
 или птицом, или змијом, или аждајом,¹⁵
 или химером;¹⁶ промењен сам од стране
 философа у све врсте животиња, копнене
 или морске, са крилима, у многим обли-
 цима, дивље или кротке, неме или гла-
 сне, неразумне или разумне: ја пливам,
 летим, лебдим, пузим, трчим, седим. Али
 ево га Емпедокле, и он ме начини пањем.

3. Како није могуће да се филосо-
 фи заједно договоре да пронађу људску
 душу, тако једва да су у стању да изнесу
 истину о боговима или васељени.¹⁷ Јер
 они имају ту одважност, коју ја не могу
 назвати занесеношћу. Јер ти који нису
 у стању да открију сопствену душу, са-
 ми покушавају да проникну у природу

13 Ово је алузија на Платоново виђење три периода од три хиљаде година (Федон).

14 „παλιρροία τῶν πραγμάτων“ – вртоглавост појма.

15 Дракон – велика змија, змај.

16 Χίμαιραν – митолошка неман, напред је имала облик лава, средина јој је личила на козу, а на крају јој се налазио реп од змије.

17 Козмос (Κόσμος) – васељена, свет, универзум.

αὐτῶν· καὶ οἱ τὸ ἴδιον σῶμα οὐκ εἰδότες τὴν τοῦ κόσμου φύσιν περιεργάζονται· πάνυ γοῦν περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς φύσεως ἀνθίστανται ἀλλήλοις. Ὄταν μὲν Ἀναξαγόρας παραλάβῃ με, ταῦτα παιδεύει· Ἀρχὴ πάντων ὁ νοῦς, καὶ οὗτος αἴτιος καὶ κύριος τῶν ὄλων, καὶ παρέχει τάξιν τοῖς ἀτάκτοις, καὶ κίνησιν τοῖς ἀκινήτοις, καὶ διάκρισιν τοῖς μεμιγμένοις, καὶ κόσμον τοῖς ἀκόσμοις. Ταῦτα λέγων Ἀναξαγόρας ἐστὶ μοι φίλος, καὶ τῷ δόγματι πείθομαι. Ἄλλ' ἀνθίσταται τούτῳ Μέλισσος καὶ Παρμενίδης. Ὁ γὰρ μὴν Παρμενίδης καὶ ποιητικοῖς ἔπεσιν ἀνακηρύσσει τὴν οὐσίαν ἓν εἶναι, καὶ αἰδίον, καὶ ἄπειρον, καὶ ἀκίνητον, καὶ πάντῃ ὅμοιον. Πάλιν οὖν εἰς τοῦτο τὸ δόγμα οὐκ οἶδ' ὅπως μεταβάλλομαι· ὁ Παρμενίδης τὸν Ἀναξαγόραν τῆς ἐμῆς γνώμης ἐξήλασεν. Ἐπειδὴν δὲ ἠγήσωμαι δόγμα ἔχειν ἀκίνητον, Ἀναξιμένης ὑπολαβὼν ἀντικέκραγεν· Ἀλλὰ ἐγὼ σοὶ φημι, τὸ πᾶν ἐστὶν ἄηρ, καὶ οὗτος πυκνούμενος καὶ συνιστάμενος ὕδωρ καὶ γῆ γίνεται, ἀραιούμενος δὲ καὶ διαχεόμενος, αἰθήρ καὶ πῦρ. Εἰς δὲ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπανιών, ἄηρ ἀραιός. Εἰ δὲ καὶ πυκνωθῆ, φησὶν, ἐξαλλάσσεται. Καὶ πάλιν αὖ τούτῳ μεθαρμόζομαι, καὶ τὸν Ἀναξιμένην φιλῶ.

богова; и ти који не знају своје сопствено тело, окупирају себе око природе козмоса. Заиста они у потпуности противрече једни другима око начела природе.¹⁸ Кад ме Анаксагора привуче себи, научи ме ово: ум је почетак¹⁹ свега, и узрок, и властан је над васељеном, уређује неуређеност, покреће непокретљивост, разликује²⁰ међу помешаним, усклађује нескладност. Ово изнесе Анаксагора који је мој пријатељ, и ја се поклањам његовој доктрини. Али против њега подигоше се Мелис и Парменид. Заиста Парменид у својим поетичким²¹ радовима прогласи да је биће²² једно, вечно, бескрајно, непокретно и сасвим истоветно. Опет не знам зашто се сад приклоних овом учењу: Парменид избаци Анаксагору из мојих мисли. И сад кад сам почео мислити како имам чврсту доктрину, Анаксимен хватајући ме задржа плачући: „Али рекао сам ти, све је ваздух, који згушњавањем и уређењем постаје вода или рађа земљу, разређењем и простирањем постаје етар²³ или ватра, и који враћањем својој властитој природи поново постаје ваздух, мада ако се згусне опет ће променити своју природу.“ И поново сам променио своје мишљење приволевши се Анаксименовом.

4. Ὁ δὲ Ἐμπειδοκλῆς ἀντικρυς ἔστηκεν ἐμβριχώμενος· καὶ ἀπὸ τῆς Αἴτνης

4. Али Емпедокле, држећи другу страну, узнемирено је урлао са Етне;²⁴

18 „τὰς ἀρχὰς τῆς φύσεως“ – овде Ермије мисли на прва начела [ἀρχή], прве принципе из којих настаје васељена.

19 Принцип или начело.

20 Διάκρισιν – дистинкција (лат. *distinctio*), тачно разликовање појмова.

21 Песничким.

22 Постојање (*οὐσία*), суштина; „[Плутарх] ... Каже да ако нешто постоји мимо бића, то није биће; небиће не постоји у васељени.“ (Ευσεβίου του Παμφίλου, *Ευαγγελικής Προπαρασκευής* 1.8.5–1.8.6). Евсевије наводи да Парменид каже како је биће једно [*μουνος*] и јединорођено [*μουνογενές*].

23 Αἰθήρ – горњи део земљине хемисфере – небо.

24 Преноси се легенда како је Емпедокле тврдио да у потпуности може нестати испред људи и постати бесмртна мисао, па је у једном тренутку прескочивши Етну једном ципелом додирно лаву која је открила његову намеру.

В μέγα βοῶν· Ἀρχαὶ τῶν πάντων ἔχθρα καὶ
 φιλία, ἢ μὲν συναγούσα, ἢ δὲ διακρίνου-
 σα· καὶ τὸ νεῖκος αὐτῶν ποιεῖ τὰ πάντα.
 Ὅριζομαι δὲ αὐτὰ καὶ ὁμοία, καὶ ἀνόμοια,
 καὶ ἄπειρα, καὶ πέρας ἔχοντα, καὶ αἰδία,
 καὶ γινόμενα. Εὖγε, ὦ Ἐμπεδόκεις,
 ἔπομαι σοὶ καὶ μέχρι τῶν κρατήρων τοῦ
 πυρός. Ἄλλ' ἐπὶ θάτερα Πρωταγόρας
 ἐστηκώς ἀνθέλκει με, φάσκων· Ὅρος καὶ
 κρίσις τῶν πραγμάτων ὁ ἄνθρωπος· καὶ
 τὰ μὲν ὑποπίπτοντα ταῖς αἰσθήσεσιν ἔστιν
 πράγματα, τὰ δὲ μὴ ὑποπίπτοντα οὐκ
 ἔστιν ἐν τοῖς εἶδεσι τῆς οὐσίας. Τοῦτῳ
 τῷ λόγῳ κολακεύομενος ὑπὸ Πρωταγό-
 ρου, τέρπομαι, ὅτι τὸ πᾶν ἢ τὸ πλεῖστον
 τῷ ἀνθρώπῳ νέμει. Ἀλλαχόθεν δέ μοι
 Θαλῆς τὴν ἀλήθειαν νεύει, ὀριζόμενος·
 ὕδωρ τοῦ παντός ἀρχὴν, καὶ ἐκ τοῦ
 ὑγροῦ τὰ πάντα συνίσταται, καὶ εἰς
 С ὑγρὸν ἀναλύεται, καὶ ἡ γῆ ἐπὶ ὕδατος
 ὀχεῖται. Διὰ τί τοίνυν μὴ πεισθῶ Θαλῆ
 τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν Ἰώνων; Ἄλλ' ὁ πολι-
 τῆς αὐτοῦ Ἀναξίμανδρος τοῦ ὑγροῦ πρε-
 σβυτέραν ἀρχὴν εἶναι λέγει τὴν αἰδίον
 κίνησιν, καὶ ταύτη τὰ μὲν γεννᾶσθαι,
 τὰ δὲ φθειρεσθαι. Καὶ δὴ τοίνυν πιστός
 Ἀναξίμανδρος ἔστω.

5. Καὶ μὴν οὐκ εὐδοκίμει Ἀρχέλαος,
 ἀποφαινόμενος τῶν ὄλων ἀρχὰς θερμὸν
 καὶ ψυχρὸν ; Ἀλλὰ καὶ τοῦτῳ πάλιν ὁ
 μεγαλόφωνος Πλάτων οὐχ ὁμολογεῖ,
 λέγων ἀρχὰς εἶναι θεὸν καὶ ὕλην καὶ
 παράδειγμα. Νῦν μὲν καὶ δὴ πέπεισμαι.
 Πῶς γὰρ οὐ μέλλω πιστεῦειν φιλοσόφῳ
 τῷ τὸ Διὸς ἄρμα πεποικῆσθαι ; Κατό-
 πιν δὲ αὐτοῦ μαθητῆς Ἀριστοτέλης

принципи свих ствари су непријатељ-
 ство и пријатељство,²⁵ једно раздва-
 ја, друго привлачи; њихова неслога
 ствара све ствари. И ја то дефинишем
 као слично и неслично, ограничено
 и безгранично, вечне ствари, и ства-
 ри направљене. Браво Емпедокле, сад
 ћу чак да те пратим и у кратер ватре.
 Међутим, супротно њему Протагора
 ме одвуче на страну говорећи: „Човек
 је мера и суд ствари, и заиста потпа-
 дајући осећајима јесте ствар, док оне
 које не потпадају нису облици постоја-
 ња“.²⁶ Намамљен оваквим Протагоро-
 вим описом, задовољих се, јер све или
 барем највећи део је остављен човеку.
 С друге стране, Талис²⁷ маше истином,
 одредивши воду као начело свега. Све
 ствари су произашле из влаге, и све су
 растворене у влагу, и земља плови по
 води. Зашто онда не бих слушао Тали-
 са, најстаријег²⁸ Јонаџина? Али његов
 земљак Анаксимандар каже да је вечно
 кретање старије начело од влаге, зато
 се неке ствари рађају, док друге ишче-
 завају. Дакле, пустимо да Анаксиман-
 дар буде наш водич.

5. Није ли Архелаж,²⁹ човек на до-
 бром гласу, управо онај који је објавио
 да су начела свега топлота и хладноћа;
 али у овоме гласноговорник Платон се
 не слаже, говорећи да су начела Бог,
 материја и узрок.³⁰ Сад сам ја убеђен.
 Јер како да не верујем философу ко-
 ји је Зевсу³¹ направио бојна кола; али
 иза његов ученик Аристотел пригрли

25 Φιλία – љубав.

26 Биће (ουσίας)

27 Θαλῆς – Талес (бетацизам).

28 Старешина (τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν Ἰώνων).

29 Ἀρχέλαος – Анаксагоров ученик и Сократов учитељ. Назван је философом натура-
 лизма пошто је први пренео проучавање природе из Јоније у Милет [Σουδας].

30 Παράδειγμα – пример, доказ, образац или модел.

31 Врховно божанство у олимпиској хијерархији.

ἔστηκε, ζηλοτυπῶν τὸν διδάσκαλον τῆς ἀρματοποιίας. Οὗτος ἀρχὰς ἄλλας ὀρίζεται, τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν. Καὶ τὸ μὲν ποιοῦν ἀπαθὲς εἶναι, τὸν αἰθέρα. Τὸ δὲ πάσχον ἔχειν ποιότητος τέσσαρας, ξηρότητα, ὑγρότητα, θερμότητα, ψυχρότητα· τῇ γὰρ τούτων εἰς ἄλληλα μεταβολῆ πάντα γίνεται καὶ φθείρεται. Κεκμηκάμεν ἤδη μεταβαλλόμενοι, ἄνω καὶ κάτω 1176 τοῖς δόγμασι, πλὴν ἐπὶ γε τῆς Α Ἀριστοτέλους γνώμης στήσομαι, καὶ μηκέτι μοι μηδὲ εἰς λόγος ὀχλείτω.

6. Ἀλλὰ τί δῆτα πάθοιμ' ἄν; νευροσπαστοῦσι γάρ μου τὴν ψυχὴν ἀρχαιότεροι τούτων γέροντες· Φερεκύδης μὲν ἀρχὰς εἶναι λέγων Ζῆνα, καὶ Χθονίην, καὶ Κρόνον· Ζῆνα μὲν τὸν αἰθέρα, Χθονίην δὲ τὴν γῆν, Κρόνον δὲ τὸν χρόνον· Ὁ μὲν αἰθήρ τὸ ποιοῦν, ἡ δὲ γῆ τὸ πάσχον, ὁ δὲ χρόνος ἐν ᾧ τὰ γινόμενα. Ζηλοτυπία τοίνυν τῶν γερόντων πρὸς ἀλλήλους. Ταῦτα γάρ τοι πάντα ὁ Λεύκιππος λήρων

љубомору према свом учитељу јер их³² направи. Он је остала начела ограничио да чине [на *активне*] и да трпе [на *пасивне*]. И да је актив етар,³³ који не зависи ни од чега, док пасив има четири квалитета: сувост, влажност, топлину и хладноћу; и да мењањем једног у друго све ствари настају и нестају. Намучих се мењајући и окрећући доктрине. Желим да се одморим од Аристотеловог мишљења, и да од сада не допустим никаквој науци да ме мучи.

6. Али, шта ја могу да урадим? Древни мудрац Ферекид³⁴ онеспособи моју душу, јер рече да су начела Зевс, Хтонија и Кронос; Зевс је небо, Хтонија је земља, а Кронос је време [χρόνον]³⁵ – небо је покретачка сила, земља трпи, а у времену све настаје. Али овај мудрац беше у зависти од другог. За Левкипа [Λεύκιππος]³⁶ је лудило размишљати о овим стварима, јер начела чине при-

32 Направи бојна кола (ἀρματοποιίας).

33 Αἰθήρ – Хомер и Хесиод су под овим појмом подразумевали место које се налазило изнад неба (нешто сличном поимању раја), које се иначе користило у антици све док Аристарх није направио погрешну разлику између појма αἴρ (ваздух), подразумевајући под тиме „доњи ваздух“ који ми дишемо, и „горњи ваздух“ који је нама недостижан (αἰθήρ). Емпедокле под тим појмом заиста подразумева ваздух, док Анаксагора под αἰθήρ подразумева пет елемент, али еквивалентом ватри, називајући га „πῦρ τεχνικόν“. Неки философи сматрали су да је αἰθήρ божански елемент у људској души, док се данас овим појмом у науци означава горњи део земљине хемисфере.

34 Φερεκύδης – Диоген Лаертије каже да је Ферекид био Вавијев син, и да је са острва Сира [Diog. Laert. I 116d]. Даље наводи Ферекида као првог космолога и теолога, који је био Питагорин учитељ, што такође наводи и Суда (Σουδας), где видимо да је припадао реду седморице мудраца. Његово рођење *Византијски лексикон* везује за 45. Олимпијаду (600–597 ст. ере).

35 Према Хесиодовој *Теоџонији* (*Рађање бојева*), Уран, бог неба, са Геом, богињом земље, рађа Кроноса, Зевсовог оца. После борбе са Титанима, Зевс узима власт од свог оца, а њега баца у Тартар (крајње одредиште испод земље, место испуњено мраком – нека врста интерпретације пакла). У неким античким текстовима уместо Κρόνος стоји Χρόνος [време], што у теолошком погледу означава да је он бог времена, док у космолошком да је трећи принцип свега време, које настаје постанком неба и земље. По Ферекиду, који је такође писац *Теоџоније*, ово су три начела: небо, земља и време, а која се даље деле на пет светова (πεντεκόσμων), од којих настају многобројна божанства [Damascius, *De Principiis*, 124b].

36 Леукип (б.), ученик Зинонов (Зенонов), који се сматра оснивачем атомизама, и први који је изнео тврдњу да је свемир бесконачан [Diog. Laert. IX 30]. Иначе по сведочанству Симплиција, Диоген се у већини својих списа бавио Леукипом и Демокритом [Simpl. *Physica*, 25; 64 A 5].

В ηγούμενος, ἀρχὰς εἶναι φησι τὰ ἄπειρα, καὶ ἀεικίνητα, καὶ ἐλάχιστα· καὶ τὰ μὲν λεπτομερῆ, ἄνω χωρήσαντα, πῦρ καὶ ἀέρα γενέσθαι· τὰ δὲ παχυμερῆ, κάτω ὑποστάντα, ὕδωρ καὶ γῆν. Μέχρι ποῦ τὰ τοσαῦτα διδάσκομαι, μηδὲν ἀληθὲς μανθάνων; Πλὴν εἰ μὴ τί γε Δημόκριτος ἀπαλλάξει με τῆς πλάνης, ἀποφαινόμενος ἀρχὰς τὸ ὄν, καὶ τὸ μὴ ὄν· καὶ τὸ μὲν ὄν πλήρες, τὸ δὲ μὴ ὄν κενόν· τὸ δὲ πλήρες ἐν τῷ κενῷ τροπῆ, ἢ ῥυθμῷ ποιεῖ τὰ πάντα· ἴσως ἂν πεισθῆιν τῷ καλῷ Δημοκρίτῳ, καὶ βουλοίμην ἂν σὺν αὐτῷ γελᾶν, εἰ μὴ μεταπέιθοι μὲν Ἡράκλειτος, κλαίων ὁμοῦ καὶ λέγων· Ἀρχὴ τῶν ὄλων τὸ πῦρ· δύο δὲ αὐτοῦ πάθη ἀραιότης καὶ πυκνότης, ἢ μὲν ποιούσα, ἢ δὲ πάσχουσα· ἢ μὲν συγκρίνουσα, ἢ δὲ διακρίνουσα. Ἰκανῶς ἔχει μοι, καὶ ἤδη μεθύω ταῖς τοσαύταις ἀρχαῖς. Ἀλλὰ με παρακαλεῖ κάκειθεν Ἐπίκουρος, μηδαμῶς ὑβρίσαι τὸ καλὸν αὐτοῦ δόγμα, τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ κενοῦ· τῇ γὰρ τούτων συμπλοκῇ πολυτρόπῳ καὶ πολυσχηματίστῳ τὰ πάντα γίνεται καὶ φθειρεται.

С 7. Οὐκ ἀντιλέγω σοι, βέλτιστε ἀνδρῶν Ἐπίκουρε· ἀλλ' ὁ Κλεάνθης, ἀπὸ τοῦ φρέατος ἐπάρας τὴν κεφαλὴν, καταγελά σου τοῦ δόγματος, καὶ αὐτὸς ἀνιμᾷ τὰς ἀληθεῖς ἀρχὰς, Θεὸν καὶ ὕλην· καὶ τὴν μὲν γῆν μεταβάλλειν εἰς ὕδωρ, τὸ δὲ ὕδωρ εἰς ἀέρα, τὸν δὲ ἀέρα ἄνω φέρεσθαι, τὸ δὲ πῦρ εἰς τὰ περιγεία χωρεῖν, τὴν δὲ ψυχὴν δι' ὅλου τοῦ κόσμου διήκειν, ἧς μέρος μετέχοντας ἡμᾶς ἐμψυχοῦσθαι.

роду бескрајном, увек у покрету и за-иста малом;³⁷ да су најлакши делови на горњем месту, стварају ватру и ваздух, док најтежи делови опадају, и постају вода и земља. Колико дуго ја слушам све ово, не научивши ништа истинито; осим ако ме Димокрит не буде ослободио од грешке, изнесећи да су начела биће и небиће,³⁸ и биће је пуноћа, док је небиће празнина. Заиста је пуноћа у празнини преокрет, или „мера стварања свега“.³⁹ Можда је требало да слушам цењеног Димокрита, смејући се са њим, да ме Ираклит⁴⁰ није убедио другачије кроз плач говорећи: „Начело свега је ватра, која има два стања, танкост и гусноћу, једно да чини, друго да трпи,⁴¹ прво да раставља друго да саставља“. Ово је превише за мене, јер досад је већ требало да сам пијан од оволико начела. Али Епикур ме позва у страну, не мислећи да грди његову добру доктрину о атомима и празнини. Јер то преплитање разноликости и многострукости, све рађа и уништава.

7. Не противречим ти, мој најдражи Епикуре. Али Клеант,⁴² подигавши своју главу из бунара, смеје се твом учењу. И сам изводивши од њега истините принципе, Бога и материју; земља се мења у воду, а вода у ваздух; ваздух плута, ватра долази до делова близу земље, душе се пружају кроз цели свет, у којем ми имамо удео удишући живот. Због тих многоброј-

37 Ово се односи на атоме.

38 „τὸ ὄν, καὶ τὸ μὴ ὄν“: постојање и непостојање – бивство и небивство.

39 „Пунина све ствара у празнини помоћу окрета и мјере“, Hermias, *Irrisi*. 13, D 654 – Hermann Diels, *Pred Sokratovci (fragmenti)*, svezak II, Naprijed – Zagreb 1983, стр. 99.

40 Ἡράκλειτος – Хераклит (б.) – је био чувени материјалистички грчки философ из Ефеса, познатији као Хераклит Ефески или Хераклит Мрачни, на раздобљу између VI и V века ст. ере.

41 Једно је активно, друго је пасивно [ἢ μὲν ποιούσα, ἢ δὲ πάσχουσα].

42 Рођен 331 ст. ере на територији Мале Азије. Емигрирао у Атину, где је постао најбољи ученик и блиски пријатељ Зенонов. Године 262 ст. ере постао управитељ Зенонове *Школице школе*.

D Τούτων τοίνυν τοσοῦτων ὄντων, ἄλλο μοι πλῆθος ἀπὸ Λιβύης ἐπιρρεῖ, Καρνεάδης καὶ Κλειτόμαχος, καὶ ὅσοι τούτων ὀμιληταί, πάντα τὰ τῶν ἄλλων δόγματα καταπατοῦντες, αὐτοὶ δὲ ἀποφαινόμενοι διαρρήδην ἀκατάληπτα εἶναι τὰ πάντα, καὶ αἰεὶ τῇ ἀληθείᾳ φαντασίαν αἰεὶ παρακεῖσθαι ψευδῆ. Τί τοίνυν πάθω τοσοῦτῳ χρόνῳ талаипωρήσας ; πῶς δέ μου τῆς γνώμης ἐκχέω τὰ τοσαῦτα δόγματα ; εἰ γὰρ μηδὲν εἶη καταληπτόν, ἀλήθεια μὲν ἐξ 1177 ἀνθρώπων οἴχεται, ἢ δὲ ὑψουμένη φιλο-
A σοφία σκιομαχεῖ μᾶλλον ἢ τὴν τῶν ὄντων ἐπιστήμην ἔχει.

8. Ἄλλοι τοίνυν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς φυλῆς, Πυθαγόρας καὶ οἱ τούτου συμφυλέται, σεμνοὶ καὶ σιωπηλοὶ, παραδιδόασιν ἄλλα μοι δόγματα, ὥσπερ μυστήρια, καὶ τοῦτο δὴ τὸ μέγα καὶ ἀπόρρητον τὸ ΑΥΤΟΣ ΕΦΗ· Ἀρχὴ τῶν πάντων ἢ μονάς· ἐκ δὲ τῶν σχημάτων αὐτῆς καὶ ἐκ τῶν ἀριθμῶν τὰ στοιχεῖα γίνονται. Καὶ τούτων ἐκάστου τὸν ἀριθμὸν, καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέτρον οὕτω πως ἀποφαίνεται· Τὸ μὲν πῦρ ὑπὸ τεσσάρων καὶ εἴκοσι τριγώνων ὀρθογωνίων συμπληροῦται, τέσσαρσιν ἰσοπλευροῖς περιεχόμενον. Ἐκαστον δὲ ἰσόπλευρον σύγκειται ἐκ τριγώνων ὀρθογωνίων ἐξ· ὅθεν δὴ καὶ πυραμίδι προσεικάζουσιν αὐτό. Ὁ δὲ ἀῆρ ὑπὸ τεσσαράκοντα 1178 ὀκτῶ τριγώνων συμπληροῦται περιεχόμενον ἰσοπλευροῖς ὀκτῶ· εἰκάζεται δὲ ὀκταέδρῳ, ὃ περιέχεται ὑπὸ ὀκτῶ τριγώνων ἰσοπλευρῶν, ὧν ἕκαστον εἰς

них ствари, руља ме прогна из Либидје [Λιβύης], Карнеад [Καρνεάδης]⁴³ и Кли-томах [Κλειτόμαχος], и њихови следбеници, газећи сва учења других и себе сматрајући очигледним, учећи да су све ствари непојмљиве и да лажна маштања увек окружују истину. Шта ће онда бити са мном који сам кулучио толико дуго? Како да изнесем толико учење из свог ума? Јер, ако ништа није појмљиво, истина је ускраћена људима, и хвалисава философија пре баца сенку него што открива знање о бивствујућем.

8. Али гле, ево древног пријатеља Питагоре, достојанственог и тихог, који ми предаде остале доктрине као тајне, па између осталог спомену и ову велику и забрањену: „Начело свега је монада“ [Ἀρχὴ τῶν πάντων ἢ μονάς⁴⁴], а из њеног обликовања, бројеви рађају начела. Код тих појединих бројева, облик и њихова мера некако су пројављени [αποφαίνεται].⁴⁵ Ватра је испуњена са четири и двадесет правоуглих троуглова [τριγώνων], окружених са четири једнакостраничника.⁴⁶ Сваки једнакостраничник састављен је од шест троуглова, тако да личе на пирамиду. Док је ваздух испуњен са четрдесет и осам троуглова, окружен са осам једнакостраничника. Сличан је осмостраничнику [ὀκταέδρῳ],⁴⁷ који је окружен са осам једнакостраничних троуглова, а сваки је појединачно подељен на шест правоуглих, тако да

43 Рођен је у 214. ст. ере у Кирени, Северна Африка, одакле је емигрирао у Атину. Изучавао је логику код стоика Диогена Вавилонског, али се убрзо приклонио скептицизму. Пошто је стекао славу, власти Атине послале су га у Рим као политичког амбасадора. Управљао је Академијом од 167. до 137. ст. ере, када је услед слевила и тешког здравственог стања поднео оставку. Умро је 129. ст. ере за време помрачења месеца.

44 Јединица, јединство.

45 Откривени, доказани – објављени на видело.

46 Једнакостранични троугао.

47 Осмоугао.

ἕξ ὀρθογώνια διαίρεται, ὥστε γίνεσθαι τεσσαράκοντα ὀκτώ τὰ πάντα. Τὸ δὲ ὕδωρ, ὑπὸ ἑκατὸν εἴκοσι περιεχόμενον· εἰκάζεται δὲ εἰκοσαέδρω, ὃ δὴ συνέστηκεν ἕξ ἴσων καὶ ἰσοπλευρῶν τριγώνων εἴκοσι * ζ' δὲ κρη' Ὁ δὲ αἰθὴρ συμπληροῦται δώδεκα πενταγώνοις ἰσοπλευροῖς, καὶ ὁμοίος ἐστὶ δωδεκαέδρω. Ἡ γῆ συμπληροῦται ἕκ τριγώνων μὲν ἠ' καὶ μ', περιέχεται δὲ καὶ τετραγώνοις ἰσοπλευροῖς ἕξ· ἔστι δὲ ὁμοία κύβω. Ὁ γὰρ κύβος ὑπὸ ἕξ τετραγώνων περιέχεται, ὧν ἕκαστον εἰς δ' τρίγωνα· ὥστε γίνεσθαι τὰ πάντα κδ'.

их има свега четрдесет и осам. Вода је окружена са двадесет и сто, сличних двадесетостраничнику,⁴⁸ који се састоји од шест истоветних и једнакостраничних троуглова, двадесет ...⁴⁹ Док је етар испуњен са двадесет једнакостраничних петоуглова, и слично је фигури која има двадесет страница.⁵⁰ Земља је испуњена са четрдесет и осам троуглова, који су садржани у шест једнакостраничних троуглова, личећи на коцку. Коцка је пак садржана у шест квадрата, и сваки се састоји од четири троугла, тако да их укупно има двадесет и четири.

С 9. Τὸν μὲν δὴ κόσμον ὁ Πυθαγόρας μετρεῖ. Ἐγὼ δὲ, πάλιν ἐνθῆώς γενόμενος, τῆς μὲν οἰκίας καὶ πατρίδος, καὶ τῆς

9. Овако Питагора мери козмос.⁵¹ Опет постадох инспирисан, и презревши своју кућу, своју очевину [патρίδος],

48 Εἰκοσαέδρω – Геометријска фигура са двадесет једнаких страница – двадесетоугао.

49 У *Codex Patmiacus* 202 стоји: „... τριγώνων εἰκοσι ζ' δε κρη...[?]“ (Minge, PG 6, 1177), док *Codex Vaticanus* даје целовиту реченицу: „... τριγώνων εἰκοσι καὶ ἑκαστὸν (... *πυροῦλοβα са gageceitū и cūo*)“. Пошто је *Codex Patmiacus* 202 најверодостојнији документ који је задржао оригинални текст, можемо претпоставити да је *Codex Vaticanus* био допуњен у контексту претходних појмова, или је можда његов редактор имао неки други документ који му је послужио да попуни делове који су недостајали. Оксфордски издавачи из 18. века покушали су да попуне недостатке који се налази у *Codex Patmiacus* 202, али је J. A. Giles одустао од таквог бесплодног рада, и објавио званични енглески превод овог текста 1857. године без спорних додатака, сматрајући да је централна идеја Питагорине доктрине, коју износи Ермије, очигледна као што је и апсурдна [*The Writings of the Early Christians of the Second Century, namely Athenagoras, Tatian, Theophilus, Hermias, Papias, Aristides, Quadratus, &c, collected together and first translated complete by the Rev. Dr. Giles, late fellow of corpus Christi Colege, Oxford; London: John Russell Smith, 36, Soho Square, 1857, стр. 198, l. 7, фн. 11*].

50 Δωδεκαέδρω – двадесетостраничник.

51 Битно је нагласити да су рани грчки козмозози под појмом κόσμος подразумевали свет у ужем смислу – земља, небо, етар и све оно што је било доступно људским чулима и уму, а не у данашњем универзалистичком смислу, где се под тим појмом подразумева целокупна материја, састављена од разних планетарних и звезданих система. Ипак, та рана козмозолшка доктрина подразумевала је све створено под овим појмом, јер мислиоци тог времена нису имали искуства нити доказе о другим планетама изван света у ком су живели. Зато је било тешко одвојити рану козмозонију од теогоније, па су се рађале многе теорије у коме је земља епицентар целокупног козмоза, а који се рађа из синергије божанстава. Оваква теорија преживеће векове у различитим облицима, али увек са истом суштином, све до времена Галилеја. Међутим, поставља се питање да ли су сви, или барем понеки козмозози, под овим појмом ипак мислили на свет као центар човека, и његову улогу у људском животу, или су покушавали да својим умом открију оно што је изван њега, стремићи својим мислима ка целокупној материји која нас окружује. Тако да нам остаје недоумица да ли су они уистину били први научници, први религиозни мислиоци, или само неко ко је покушавао да унутар својих могућности докучи вечито питање – која је улога човека?

γυναϊκός, καὶ τῶν παιδίων καταφρονῶ, καὶ τούτων οὐκέτι μοι μέλει· εἰς δὲ τὸν αἰθέρα αὐτὸν αὐτὸς ἀνέρχομαι, καὶ τὸν πῆχυν παρὰ Πυθαγόρου λαβὼν, μετρεῖν ἄρχομαι τὸ πῦρ. Οὐ γὰρ ἀπόχρη μετρῶν ὁ Ζεὺς· ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τὸ μέγα ζῶον, τὸ μέγα σῶμα, ἡ μεγάλη ψυχὴ, αὐτὸς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλθοιμι, καὶ μετρήσαιμι τὸν αἰθέρα, οἴχεται ἢ τοῦ Διὸς ἀρχή. Ἐπειδὴν δὲ μετρήσω, καὶ ὁ Ζεὺς παρ' ἐμοῦ μάθη, πόσας γωνίας ἔχει τὸ πῦρ· πάλιν ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνω, καὶ φαγὼν ἐλαίας καὶ σῦκα καὶ λάχανα, τὴν ταχίστην ἐπὶ τὸ ὕδωρ στέλλομαι, καὶ κατὰ πῆχυν καὶ δάκτυλον καὶ ἡμιδάκτυλον μετρῶ τὴν ὑγρὰν οὐσίαν, καὶ τὸ βάθος αὐτῆς ἀναμετρῶ, ἵνα καὶ τὸν Ποσειδῶνα διδάξω, πόσης ἄρχει ἀλάσσης.

D Τὴν μὲν γῆν ἅπασαν ἡμέρα μιᾷ περιέρχομαι, συλλέγων αὐτῆς ζῶν ἀριθμὸν καὶ τὸ μέτρον, καὶ τὰ σχήματα. Πέπεισμαι γὰρ, ὅτι τοῦ κόσμου παντα οὐδὲ σπιθαμὴν παρήσω, τοιοῦτος καὶ τηλικούτος ὢν. Οἶδα δὲ ἐγὼ καὶ τῶν ἀστέρων τὸν ἀριθμὸν, καὶ τῶν ἰχθύων, καὶ τῶν θηρίων, καὶ ζυγῶ τὸν κόσμον ἰστάς, εὐκόλως τὸν σταθμὸν αὐτοῦ δύναμαι μαθεῖν. Ἀμφὶ μὲν δὴ ταῦτα μέχρι νῦν ἐσπούδακεν ἡ ψυχὴ μου, τῶν ὅλων ἄρχειν.

10. Προκύψας δέ μοί φησιν Ἐπικούρος· Σὺ μὲν δὴ κόσμον ἕνα μεμέτρηκας, ὧ φιλότης· εἰσὶ δὲ κόσμοι πολλοὶ καὶ ἄπειροι. Πάλιν οὖν ἀναγκάζομαι εἰπεῖν οὐρανοὺς πολλοὺς, αἰθέρας ἄλλους, καὶ τούτους πολλοὺς.

Ἄγε δὴ μηκέτι μέλλων, ἐπισιτισάμενος ὀλίγων ἡμερῶν εἰς τοὺς Ἐπικουρείους κόσμους ἀποδημήσω. Τὰ μὲν οὖν πέρατα Τηθὺν καὶ Ὠκεανὸν εὐκόλως ὑπερίπταμαι. Εἰσελθὼν δὲ εἰς κό-

B

своју жену, своју децу, и не марих више за њих; попех се у сам етар, и узевши меру од Питагоре, почех мерити ватру. Јер Зевсово мерење није довољно за мене. Једино ако величанствена животиња [μέγα ζῶον], величанствено тело [μέγα σῶμα], величанствена душа [μεγάλη ψυχὴ], сам ја, не попнем се на небо, и не измерим етар, несташе Зевсова [Διὸς] начела [ἀρχή]. Али када га будем измерио, и Зевс буде научио од мене, колико угла ватра има, опет ћу се са неба спустити доле, и јешћу маслинке, и смокве, и зеље, при том направиши најбољи пут до воде, и са мером прста или полупрста, мерићу обим и дубину воде, тако да би и самог Посејдона научио над коликим морем влада. Ја сам прешао целу земљу у једном дану, сакупљајући њене бројеве, мере, и облике. Уверен сам да од свих ствари у козмосу нећу направити грешку ни у једном размаку. Али ја знам бројеве звезда, риба, животиња, и постављајући козмос у равнотежу, могу лако спознати његову тежину. Око ових ствари моја душа је досад била озбиљна, имајући власт над свим стварима.

10. Али Епикур, пришавши ми, рече: „Ти си измерио само један козмос мој пријатељу; али има много и бесконачно козмоса“. Сад сам поново присиљен да причам о многим небеским сводовима,⁵² другим етрима, и много чему. Хајде онда, без више одлагања, снабдевши се храном [ἐπισιτισάμενος] за пар дана, да пропутујем Епикурове козмосе. Лако сам прешао њихове границе, Титин⁵³

52 У оригиналном тексту стоји *οὐρανοὺς πολλοὺς*, мислећи бројчано на небо сваког света. Пошто код нас именица *небо* нема плурал, употребио сам термин *свог*, који се често користи у преводу светоотачких текстова кад је у питању грчки термин *ουρανός*.

53 Τηθὺν – жена Океанова, сестра Херина, ћерка Урана и Геје, мајка речних богова и Океанида (Хесиод, *Теогонија*, 136, 337). У каснијим списима, код Евсевија Памфила (*Јеван-*

С
 σμον καινόν, καὶ ὡσπερ εἰς ἄλλην πό-
 λιν, μετρῶ τὰ πάντα ὀλίγαις ἡμέραις.
 Κάκειθεν ὑπερβαίνω πάλιν εἰς κόσμον.
 εἶτα εἰς τέταρτον, καὶ πέμπτον, καὶ δέ-
 κατον, καὶ ἑκατοστὸν, καὶ χιλιοστὸν,
 καὶ μέχρι ποῦ ; Ἦδη γάρ μοι σκότος
 ἀγνοίας ἀπαντᾷ, καὶ ἀπάτη μέλαινα, καὶ
 ἄπειρος πλάνη, καὶ ἀτελής φαντασία,
 καὶ ἀκατάληπτος ἄγνοια· πλὴν τί μέλ-
 λω κατὰ τὰς ἀτόμους αὐτὰς ἀριθμεῖν, ἐξ
 ὧν οἱ τοσοῦτοι κόσμοι γεγόνασιν, ἵνα
 μηδὲν ἀνεξέταστον παραλείπω· μάλι-
 στα τῶν οὕτω ἀναγκαίων καὶ ὠφελίμων
 ἐξ ὧν οἶκος καὶ πόλις εὐδαιμονεῖ.
 Ταῦτα μὲν τοίνυν διεξῆλθον, βου-
 λόμενος δεῖξαι τὴν ἐν τοῖς δόγμασιν
 οὖσαν αὐτῶν ἐναντιότητα, καὶ ὡς εἰς
 ἄπειρον αὐτοῖς καὶ ἀόριστον πρόεισιν
 ἢ ζήτησις τῶν πραγμάτων, καὶ τὸ τέ-
 λος αὐτῶν ἀτέκμαρτον, καὶ ἄχρηστον,
 ἔργῳ μηδενὶ προδήλω καὶ λόγῳ σαφεῖ
 βεβαιούμενον.

и Океан.⁵⁴ Али када сам ушао у нови
 козмос, као и у нови град [πόλιν],⁵⁵ из-
 мериио сам све за пар дана. Одатле сам
 прешао у други козмос, онда у четвр-
 ти, пети, десети, па у стоти, хиљадити,
 и где је ту крај? Јер су већ све ствари
 тмина незнања за мене, тамна прева-
 ра и бесконачно лутање, бездобитна
 илузија и несхватљиво незнање; једино
 ако не намеравам да измерим и атоме
 од којих су овако велики козмоси на-
 стали, како не бих ништа оставио не-
 испитано, поготову ствари које су тако
 неопходне и корисне, а од којих куће
 и градови успевају [εὐδαιμονεῖ].⁵⁶ Про-
 шао сам кроз ове ствари, са жељом да
 истакнем противречје њихових учења,
 јер је њихово испитивање ствари бес-
 коначно, а њихов крај необјашњив и
 бескорисан, немајући потврду ни једне
 очигледне чињенице, нити једног поу-
 зданог доказа.

превод са грчког:
 Младен В. Шобот

Њелска *ἡριῦρεμα*, 3, 11) и у Византијском лексикону (Суида), означава термин *море*.

54 Ὀκεανὸν – Син Урана и Геје, бог прастаре воде [*ἡρве воде*] и извор свих осталих во-
 дених површина. Велика река која је обухватала земљу у облику диска.

55 Полис – држава.

56 Благодостање, блаженство, просперитет – они који имају доброг демона.